

Provtagnings- och analyskostnader

Rättslig vägledning 2021:1
Utvecklingscentrum
Mars 2021

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning och vägledning.....	3
2	Hur ska återbetalningsskyldighet hanteras?.....	4
2.1	Allmänt om återbetalningsskyldighet	4
2.2	Särskilt om återbetalningsskyldighet vid narkotikabrott.....	5
2.3	Jämkning av återbetalningsskyldighet för vuxna	6
2.4	Unga lagöverträdare	7
	2.4.1 Vägledning	7
2.5	Komplettering av utredningen.....	8

Denna rättsliga vägledning ersätter RättsPM 2016:7. Den har tagits fram med anledning av att återbetalningsskyldigheten utvidgats till att omfatta även kostnader för salivprov samt med anledning av två vägledande avgöranden från Högsta domstolen, dels om återbetalningsskyldighetens omfattning vid narkotikabrott och dels om tillämpningen av jämningsregeln för bl.a. unga lagöverträdare.

1 Sammanfattning och vägledning

Den som döms eller meddelas strafföreläggande ska ersätta statens kostnad för provtagning och analys av blod, urin och saliv som har gjorts för utredning om brottet ([avsnitt 2.1](#)). Det totala beloppet av alla rättegångskostnader som ska återbetalas kan (undantagsvis) jämkas om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans eller hennes personliga och ekonomiska förhållanden ([avsnitt 2.3](#)). Den som lagförs för innehav men inte för bruk av narkotika kan som huvudregel inte bli skyldig att ersätta utredningskostnader om bruket ([avsnitt 2.2](#)).

För hantering av återbetalningsskyldighet ges följande **vägledning**.

Förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse ([avsnitt 2.1](#))

Kostnader för provtagning och analys hindrar inte beslut om förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse.

Strafföreläggande ([avsnitt 2.1](#))

Vid utfärdande av strafföreläggande tas följande kostnader med som särskild rättsverkan om provtagning och analys gjorts för utredning om brottet:

- det belopp Polismyndigheten har fått betala till sjukvården för provtagning
- det belopp Rättsmedicinalverket eller Nationellt forensiskt centrum anmärkt som kostnad för analysen.

Finns andra kostnader bör åtal väckas.

Åtal mot den som fyllt 18 år ([avsnitt 2.1](#))

I stämningsansökan anges alla provtagnings- och analyskostnader.

Jämkning för vuxna ([avsnitt 2.3](#))

Åklagaren bör inte jämka återbetalningsskyldigheten för vuxna. Om det kan finnas skäl för jämkning bör åtal väckas.

Unga lagöverträdare ([avsnitt 2.4](#))

Analyskostnader hindrar aldrig beslut om *straffvarning*.

Strafföreläggande, utan skyldighet att ersätta kostnader, kan normalt utfärdas.

Åtal bör dock väckas om:

- årsinkomsten (brutto) överstiger 120 000 kr
- nettoförmögenheten överstiger 1 500 000 kr
- levnadskostnaderna är höga trots ringa eller ingen känd inkomst.

I andra fall behöver kostnaderna normalt inte anges i stämningsansökan.

Komplettering av utredningen ([avsnitt 2.5](#))

Åklagaren behöver inte komplettera förundersökningen för att provtagnings- eller analyskostnader inte angetts i utredningen eller för att uppgifterna om misstänkts inkomst eller förmögenhet är ofullständiga.

2 Hur ska återbetalnings- skyldighet hanteras?

2.1 Allmänt om återbetalningsskyldighet

Kostnader för provtagning och analys hindrar inte beslut om *förundersök-
ningsbegränsning* och *åtalsunderlåtelse*.

Vid utfärdande av *strafföreläggande* tas följande kostnader med som särskild
rättsverkan om provtagning och analys gjorts för utredning om brottet:
- det belopp Polismyndigheten har fått betala till sjukvården för provtagning
- det belopp Rättsmedicinalverket eller Nationellt forensiskt centrum
anmärkt som kostnad för analysen.

Finns andra kostnader angivna bör åtal väckas.

Vid *åtal* mot den som fyllt 18 år anges de kostnader som framgår av
förundersökningsprotokollet i stämningsansökan. Ingen kostnad justeras eller
tas bort.

I 31 kap. rättegångsbalken (RB) finns regler om rättegångskostnader. Enligt
31 kap. 1 § första stycket RB ska den tilltalade, om han eller hon döms,
ersätta staten för kostnaden för provtagning och analys av blod, urin och saliv
som avser honom eller henne och som har gjorts för utredning om brottet.
Detsamma gäller enligt 48 kap. 2 § tredje stycket RB om strafföreläggande
utfärdas. Ersättningsskyldighet aktualiseras däremot inte vid beslut om
förundersökningsbegränsning eller åtalsunderlåtelse och förekomst av
kostnader är inget som hindrar ett sådant beslut.

En förutsättning för att den tilltalade ska bli skyldig att ersätta kostnader för
salivprovtagning och salivundersökning är, liksom i övrigt enligt bestämmelserna,
att prov tagits och analys gjorts för utredning om brottet. Det
innebär att ersättningsskyldighet inte kan beslutas för enbart registertopsning
eller prov som tagits i annat syfte. Inte heller kan ersättningsskyldighet
beslutas för prov som tagits för utredning om annat brott än det som den
tilltalade döms för i målet, eller prov som tagits i ett annat sammanhang.¹

Återbetalningsskyldigheten är inte kopplad till inkomstens storlek. Analys-
och provtagningskostnader är ofta de enda kostnader som uppstår i ärenden
om rattfylleri och narkotikabrott och en vuxen misstänkt bör alltid stå för
dessa.²

Om åtal väcks i ett ärende mot en person som fyllt 18 år bör samtliga de
kostnader som framgår av förundersökningsprotokollet anges i stämnings-

---

¹ Prop. 2017/18:86 s. 42.

² Prop. 1996/97:9 s. 164 f.

ansökan, så att domstolen får pröva frågan om återbetalningsskyldighet i sin helhet.³

Enligt 48 kap. 2 § tredje stycket RB ska kostnader för provtagning och analys tas med i strafförelägganden. När förutsättningar finns för att utfärda strafföreläggande bör åklagaren ange följande kostnader som särskild rättsverkan, om provtagning och analys gjorts för utredning om brottet:

- det belopp Polismyndigheten fått betala till sjukvården för provtagning
- det belopp Rättsmedicinalverket eller Nationellt forensiskt centrum anmärkt som kostnad för analysen.⁴

Finns andra kostnader angivna i förundersökningsprotokollet, exempelvis schablonbelopp för att täcka polisens provtagningskostnader, bör åtal väckas så att återbetalningsskyldigheten får prövas av domstol. Anledningen till detta är att det saknas generella riktlinjer inom polisen för vilka kostnader som ska anges.

Om det belopp som den tilltalade totalt skulle vara skyldig att ersätta av rättegångskostnaderna understiger 250 kr är han eller hon inte ersättningskyldig. Det följer av 31 kap. 1 § femte stycket RB och 6 § förordningen (1997:406) om offentliga försvarare m.m.

Om kostnader uppkommit i annat land för provtagning där men brottet sedan lagförs i Sverige kan inte någon återbetalningsskyldighet till det andra landet komma ifråga.⁵ Detsamma torde gälla för analyskostnader oavsett om det avser blod, urin eller saliv.

2.2 Särskilt om återbetalningsskyldighet vid narkotikabrott

Den som lagförs för innehav men inte för bruk av narkotika kan som huvudregel inte bli skyldig att ersätta kostnader som rör bruket av narkotika.

Frågan om provtagning och analys gjorts för utredning *om brottet* och därigenom medför återbetalningsskyldighet aktualiseras ofta vid narkotikabrott, då den som har brukat narkotika som tidigare utgjort del av ett eget innehav av narkotika ska dömas endast för straffbart innehav.⁶ Högsta

---

³ Av 31 kap. 9 § RB följer att åklagaren ska framställa ett yrkande om de rättegångskostnader som han eller hon anser att den tilltalade ska förpliktas ersätta. Cåbra har utformats så att kostnader för provtagning och analys anges som en upplysning i stämningsansökan.

⁴ Hos Rättsmedicinalverket finansieras olika ärendetyper på olika sätt, vilket medför att det för vissa brott saknas angiven analyskostnad. Se ämnessidan [straffprocessuella frågor](#) för vidare information.

⁵ RH 1994:132.

⁶ Se NJA 2017 s. 415. Notera att Högsta domstolen i dom den 22 februari 2021 i mål B 978-20 uttalat att bruk av narkotika av visst slag inte konsumeras av innehav

domstolen har uttalat att det vid denna bedömning inte är brottets rubricering som är avgörande, utan det händelseförlopp som anges i gärningspåståendet och de moment som bestraffas.⁷ Den som lagförs för innehav men inte för bruk av narkotika kan som huvudregel inte bli skyldig att ersätta kostnader för provtagning och analys som är hänförliga till bruket av narkotika.⁸ Ett exempel på undantag kan vara då den misstänkte förnekar såväl bruk som uppsåtligt innehav men en analys visar på bruk av samma typ av narkotika som påträffats på den misstänkte. I dessa fall kan alltså den misstänkte åläggas återbetalningsskyldighet för analyskostnaden avseende bruket.⁹

Vid utredningar av narkotikarelaterad brottslighet kan analyser komma att göras som inte omfattar just det preparat som sedan lagföringen omfattar. Trots detta bör den misstänkte ersätta hela analyskostnaden vid ringa narkotikabrott mot bakgrund av den utredningsmetodik som används vid denna ärendetyp.

2.3 Jämkning av återbetalningsskyldighet för vuxna

Åklagaren bör inte jämka återbetalningsskyldigheten för vuxna. Om det kan finnas skäl för jämkning bör åtal väckas.

Enligt 31 kap. 1 § fjärde stycket RB finns en möjlighet att jämka det totala beloppet av alla rättegångskostnader som ska återbetalas om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans eller hennes personliga och ekonomiska förhållanden.

Jämkningsmöjligheten fick denna utformning då 1972 års rättshjälpslag infördes och har sedan inte förändrats. Departementschefen uttalade att domstolarna skulle ha möjlighet att anlägga kriminalpolitiska hänsyn så att återbetalningsskyldigheten ses som ett led i samhällets reaktionssystem. Betalningsskyldigheten och påföljden ska tillsammans utgöra en lämplig reaktion på brottet.¹⁰ Senare förarbetsuttalanden tyder dock på en mer restriktiv tillämpning av jämkningsmöjligheten.¹¹

Avgöranden där frågan prövas explicit är ovanliga men ett avgörande finns från Göta hovrätt.¹² Högsta domstolen har också i NJA 2020 s. 154 behand-

---

av narkotika av annat slag, även om den brukade narkotikan tidigare innehavts samtidigt som den narkotika som innehavet avsåg.

⁷ NJA 2018 s. 649 p. 8.

⁸ NJA 2018 s. 649 p. 10.

⁹ NJA 2018 s. 649 p. 11 och Hovrätten för Västra Sveriges beslut den 1 november 2019 mål Ö 4156-19.

¹⁰ Prop. 1972:4 s. 267 f. och Ekelöf, Rättegång III, 7 uppl., s. 289 f.

¹¹ Prop. 1996/97:9 s. 165.

¹² Göta hovrätts dom den 28 juni 2016 i mål B 1317-16, där återbetalningsskyldigheten jämkades när åtal för försök till mord ogillades och den tilltalade endast dömdes för ringa narkotikabrott.

lat frågan om ungdomars återbetalningsskyldighet samt två ytterligare specialfall. Högsta domstolen uttalar i beslutet att i fall av *påföljdseftergift* eller då brott begåtts under inflytande av en *psykisk störning* ska återbetalningsskyldighet endast åläggas i undantagsfall.

Eftersom det inte finns någon etablerad praxis som mer tydligt visar hur jämkning ska göras är det inte lämpligt att åklagaren själv jämkar återbetalningsskyldigheten (förutom avseende unga lagöverträdare, se [avsnitt 2.4](#)). I de fall åklagaren bedömer att jämkning aktualiseras bör istället åtal väckas.

2.4 Unga lagöverträdare

Lagöverträdare som är under 18 år vid domen ska endast i undantagsfall återbetala kostnader, exempelvis när den unge har en inkomst eller en förmögenhet som klart överstiger vad som är normalt för dennes ålder.

När det gäller lagöverträdare under 18 år aktualiseras frågan om återbetalning av provtagnings- och analyskostnader till övervägande del i mål som avser ringa narkotikabrott genom eget bruk.

Högsta domstolen har i NJA 2020 s. 154 slagit fast att jämningsregeln i 31 kap. 1 § fjärde stycket RB innebär att lagöverträdare som är under 18 år vid domen "endast i undantagsfall" ska bli återbetalningsskyldiga för kostnader för provtagning och analys. Ett exempel på en sådan situation är om den unge har en inkomst eller förmögenhet som "klart överstiger vad som är normalt för dennes ålder" (p. 8 i beslutet).

Enligt avgörandet är det åldern *vid domen* som avgör om återbetalningsskyldigheten ska jämkas p.g.a. lagöverträdarens ålder. Har den unge fyllt 18 år vid domen – eller då strafföreläggande utfärdas – bedöms dennes återbetalningsskyldighet på samma sätt som för en vuxen, även om han eller hon var omyndig då brottet begicks.

2.4.1 Vägledning

Mot bakgrund av Högsta domstolens beslut ges följande vägledning om hantering av kostnader för provtagning och analys i samband med beslut i åtalsfrågan för unga lagöverträdare.

Förekomst av analyskostnader hindrar aldrig beslut om *straffvarning*, oavsett om förhållandena är sådana att återbetalningsskyldighet skulle kunna aktualiseras om åtal väcktes.

Om förutsättningar för att meddela *strafföreläggande* finns bör åklagaren utfärda strafföreläggande utan återbetalningsskyldighet för provtagnings- och analyskostnader om det inte i utredningsmaterialet finns omständigheter som talar för återbetalningsskyldighet och därmed att åtal väcks. Jämningsbeslutet behöver inte dokumenteras.

Åtal bör väckas, så att domstolen får pröva fråga om återbetalningsskyldighet, om en ung lagöverträdare

- bruttointkomst överstiger 120 000 kr/år, vilket motsvarar mer än ersättningen för halvtidsarbete inom ett låglöneyrke för åldersgruppen 18–24 år enligt SCB:s lönestatistik (cafébiträde)
- nettoförmögenhet överstiger 1 500 000 kr, dvs. den nivå som påverkar dagsbotens storlek enligt Riksåklagarens riktlinjer om beräkning av dagsbot (RåR 2007:2 p. 1.6). Om komplettering av utredningen se [avsnitt 2.5](#).

Återbetalningsskyldighet bör också kunna aktualiseras om det av utredningsmaterialet framgår att den unges levnadskostnader är höga trots ringa eller ingen känd inkomst (jfr RåR 2007:2 p. 1.7). Även i dessa fall bör åtal väckas.

Vid *åtal* mot en ung lagöverträdare behöver kostnaderna för provtagning och analys normalt inte anges i stämningsansökan. De kostnader som framgår av förundersökningsprotokollet bör dock anges i stämningsansökan, utan att någon kostnad justeras eller tas bort, om domstol bör pröva frågan om återbetalningsskyldighet. Så kan vara fallet dels om inkomst- eller förmögenhetsförhållandena är i närheten av de nivåer som angivits ovan och dels om den unge kan antas fylla 18 år innan domstolens avgörande.

2.5 Komplettering av utredningen

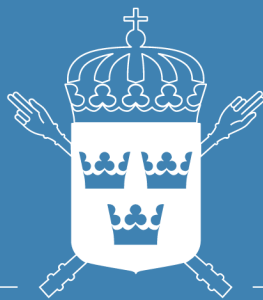
Åklagaren behöver inte komplettera en förundersökning för att provtagnings- och analyskostnader inte har angetts i förundersökningsprotokollet eller för att uppgifterna om inkomst och förmögenhet är ofullständiga.

Vid hanteringen av frågan om återbetalningsskyldighet i samband med att åklagaren tar ställning i åtalsfrågan kan åklagaren utgå från de kostnader för provtagning och analys som finns angivna i förundersökningsprotokollet. Åklagaren behöver inte komplettera utredningen för att efterforska kostnader som inte angivits.

Inte heller när uppgifter angående den misstänktes inkomst eller förmögenhet saknas eller är ofullständiga behöver åklagaren komplettera utredningen inför bedömningen av frågan om återbetalningsskyldighet. Det gäller oavsett om den misstänkte är vuxen eller en ung person.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN